

Statskuppen 1851 och det franska mönstret

Herbert Tingsten skildrade i en artikel på kultursidan den 3 januari statskuppen 1851, då president Ludvig-Napoleon gjorde sig till Napoleon III. Här redogör han för dess roll i den franska politiska traditionen.

Tre företrädare för traditionell fransk maktkoncentration i centern: från vänster Napoleon I, general Boulanger och de Gaulle.

PRESIDENT Ludvig-Napoleon Bonapartes statskupp var nog förberedd och väl genomförd. Som teknisk prestation har den ofta jämförts med farbroderns 18 brumaire, men brumairekuppen hade drag av slarv och förvirring utan motsvarigheter 1851. De franska revolutionerna från "dagarna" 1789 och följande år till 1830, 1848 och 1871 var av helt annan typ, väsentligen spontana och improviserade. De största likheterna erbjuder kanske under senare tid det bolsjevikiska maktövertagandet i november 1917. Men i fråga om planering och precision står "den något hårda polisoperationen" 1851 i en klass för sig, helt naturligt, då revoltens ledare var statschefen, regeringen, generalerna och prefekterna.

Är själva kuppen det centrala, eller skall den betraktas som uttryck för stora bakomliggande rörelser och strukturförändringar? Många skildrare har svarat ja på den förstnämnda frågan. Så gjorde Victor Hugo och Proudhon på 1850-talet; båda såg i Napoleon en brottsling; omgiven av brottslingar (ungefär som man började se på nazisterna sedan de förlorat kriget), även om Proudhon till en början hoppades att Napoleon skulle bruka sin makt till sociala reformer. Denna syn på kuppen som något tillfälligt, utan rötter i stora sociala sammanhang, kan inte kastas åt sidan som en tanklöshet av amatörer. De många revolutionerna och revolterna sedan

1789 visade att små orsaker kunde ha stora verkningar, att ett upplopp, ett rykte, några hundra eller tusen beslutsamma borgare, soldater och arbetare kunde åstadkomma en regimförändring. Massan av det franska foket hade varit lydaktig då man i Paris införde demokrati eller envælde eller konstitutionalism, då man utsträckte rösträtten till alla eller begränsade den till ett fåtal, då styrelsen gavs åt ett välfärdsutskott, ett direktorium, en förste konsul, en kejsare, kungar av olika härstamning, en president. Det hade varit möjligt att utan svårare konflikter, och ofta utan viktiga följder, byta statskick, sända ut nya prefekter, låta generalerna avlägga en ny trohetsed. De franska bönderna tog det lugnt, tycktes ofta knappast märka när "vart femtonde år ett nytt styrelsesätt förkunnades genom posten eller telegrafen". Vad hade hänt om presidenten år 1851 inte haft kraft och vilja att slå till? Det vet man inte, men säkert är att utvecklingen rent politiskt blivit en helt annan och att stora och ambitiösa historiker

trott sig kunna bevisa dess ofrånkomlighet som led i ett stort sammanhang.

Den förste som gjorde ett sådant försök i fråga om 1851 var Karl Marx. Hans skrift "Ludvig Bonapartes 18 brumaire" har ofta prisats som mästarens främsta praktiska tillämpning av den materialistiska historieuppfattningen. Det är en snillrik konstruktion, nästan på varje punkt uppenbart ohållbar. Jag skall här stanna blott vid ett par punkter. Enligt Marx nådde Napoleon III makten därför att Napoleon I:s system och politik motsvarade de franska böndernas intressen och idéer. Båda de tankar som här framförs är godtyckliga: tanken att den förste Napoleon representerade bönderna och tanken på en idéernas eftersläpning på fyrtio år. Men viktigare är att enligt Marx det var de socialistiska idéerna som 1851 motsvarade det franska folkets intressen. Dessa idéer höll därför på att genomsyra nationen och skulle inom kort segra. Napoleon III:s diktatur blev alltså borgardömets sista försöksning inför den annalkande sociala re-

volutionen. Ungefär i den stilen, med något skilda hållpunkter för sina prognoser, fortsatte Marx att skriva till sin död. Men den väntade revolutionen kom inte och har ännu inte kommit. Däremot blev själva sättet att profetera uppskattat av lärjungarna; det fick göra tjänst efter Hitlers triumf — då var nazismen borgardömets sista bastion — och det anlitas i dag, med de Gaulle som på en gång revolutionens motståndare och vägröjare.

I sitt arbete om maktövertagandet 1851 hävdar Dansette att den enorma rösträttsutvidgningen 1848 gjorde en diktatur sannolik, om än inte ofrånkomlig. Då nära nio miljoner fransmän oförmedlat fått politiska rättigheter, måste förvirringen bli stor och motsättningarna svårlösta. De borgerliga fruktade, även om de lyckades bra vid 1849 års val, den sociala revolutionen, de rödas väld, som en konsekvens av den allmänna rösträtten; deras motståndare fruktade reaktionen i form av en bourbonsk eller orleansk restauration, med begränsning av rösträtten till ett fåtal, den politiska frihetens undertryckande och patriarkalisk hårdhet mot arbetarna. På denna motståndarnas ömsesidiga fruktan spelade Napoleon. I sitt sista tal före statskuppen vände han sig på en gång mot "de demagogiska idéerna" och "de monarkistiska hallucinationerna" och särskilt varnade han de konservativa för att "provocera en revolution i avsikt att hindra den rörelse som omformar samhällena från att följa en fredlig väg". Dessa varningar ger oss det väsentliga i förloppet. Varken konservativa eller radikala var riktigt nöjda inför statskuppen, men de kände den som en lätnad därför att deras huvudmotståndare blev besegrade lika väl som de själva. Främst gällde detta de bor-

gerliga. "Att rösta på Ludvig-Napoleon, det är inte att godkänna allt vad han gjort, det är att välja mellan honom och Frankrikes totala ruin. Utan honom ser jag blott socialismens gapande avgrund." Så skrev den liberale katoliken Montalembert efter kuppen. Stämningen bland många radikala och socialister var av samma art, även om arbetarna mindre enhälligt stödde den nya regimen än borgarna och bönderna.

Det ligger nära till hands att vidga detta perspektiv och att se 1851 och andra kupper och maktkoncentrationer som inslag i den franska historiens mönster efter den stora revolutionen. Denna revolution gav, såsom kanske främst Siegfried framhåvt, en kluvenhet åt fransk politik som aldrig helt kunnat övervinnas. Man har på ett sätt som saknar motsvarighet i andra demokratier kunnat skilja mellan reaktionärer och revolutionärer. Båda orden har skiftat i betydelse genom tiderna; det viktiga är att de betecknar ytterligheter och att därjämte riktningarna är benägna att överskatta varandras extremism; för de konservativa är de radikala revolutionärer, för de radikala är de konservativa reaktionärer. Det spel, det beteendemönster som präglade den andra republiken uppfanns och följdes redan under den stora revolutionens tid. Man tyckte ha att välja mellan det kungliga enväldet och den revolutionära terrorn; massan av folket stod utanför de stridande grupperna, rädda för ytterligheterna, men beredda att underkasta sig segrarna. Några år kunde direktoriet upprätthålla ett slags formell demokrati, men blott genom upprepade illegala slag åt höger och vänster; Barras, direktoriets "kung", jämförde den styrelse han tillhörde med belägrade trupper i en fästning, "tvungna att göra utfall än åt det ena hållet, än åt det andra, för att få rörelsefrihet". Då Bonaparte beslöt sig för statskupp väntade alla en revolt (varifrån? av vem?) och den 18 brumaire, som efter hand krossade friheten men också monarkister och sociala revolutionärer, blev för det stora flertalet en avspänning. Den 2 december 1851 liknade den 18 brumaire mer än Marx tänkte sig och på ett helt annat sätt.

En stor del av Frankrikes historia kunde skrivas från denna synpunkt. Kamp och fruktan mellan reaktionärer och revolutionä-

rer, maktkoncentrationer i centern för att värja den mittlinje som kan kallas "det bestående". De stora ministärerna under tredje republiken, Waldeck-Rousseau, Clemenceau, Poincaré, är avbilder i fickformat av de Napoleonska diktaturerna; boulangismen, med sitt ovanligt invecklade och dunkla spel, var en förelad napoleonism. de Gaulles halvdiktatur är det tredje stora inslaget i mönstret. Ur heten och skräcken kristalliseras längtan efter den tillflykt, det gömställe som maktkoncentrationen innebär. Hur många säger inte om de Gaulle som Montalembert om Napoleon III: "Vi ogillar mycket, kanske det mesta av vad han gör, men vad vore vi om han ej funnes till?"

Man kan likna detta schema vid ett val enligt den i Australien tillämpade ordningen. Partierna är tre, reaktionärer, revolutionärer och ordningens män. I första rummet sätter många, kanske de flesta, antingen reaktionärer eller revolutionärer, men ingen av dem får erforderlig absolut majoritet, i andra rummet sättes nästan alla ordningens män. Men detta fiktiva val måste i Frankrike motsvaras av diktatur eller maktkoncentration. Det är den franska politikens tragedi sedan 1789.

HERBERT TINGSTEN

Graham Greenes resenotiser

I EN LITEN fängslande bok *In Search of a Character* (The Bodley Head, 10:6 shilling) har Graham Greene samlat dagboksanteckningar från en resa i Belgiska

Kongo i januari 1959 och en resa till Sierra Leone december-januari 1941. Vad som nödtorftigt håller samman de båda resorna är att de varit av betydelse för två av Greenes romaner. Resan till Kongo gjordes för att samla material till den senaste romanen, "Utbränd"; resan till Sierra Leone ger något av bakgrunden till "Hjärtpunkten". Dagboken från Kongoresan fyller större delen av boken. Den roman som blev resans resultat hör enligt min mening till Greenes svagaste, men ter sig litet mera levande och konkret i belysning av dagbokens skildring av den trista verkligheten.

Ett par reflexioner i denna dagbok har särskilt intresse. Greene förklarar sig "inte vara en författare av katolska romaner, utan en författare som i fyra eller fem böcker använt personer med katolska idéer". Deklarationen synes tvivelaktig. Att Greene inte i sina romaner serverar katolsk propaganda må vara sant; detta hindrar inte att flera av hans böcker är så färgade av hans religiösa uppfattning att de för många läsare framstår som trosbekännelser och förkunnelser. Det är därför inte underligt att Greene, som han berättar, "jagas av folk som söker hjälp i religiösa frågor". Greene har emellertid ofta stannat vid problem som föga eller intet har att göra med religion eller i varje fall katolicism ("England Made Me", "Den stillsamma amerikanen"); härutinnan skiljer han sig från de totalt engagerade katolska romanförfattarna, såsom Bernanos, Mauriac och Julien Green.

Julien Greens senaste dagboksvolym, "Le bel aujourd'hui", har irriterat Greene. Denna dagbok visar, skriver Greene, "andlig fåfänga", den "talar för mycket om Gud och helgonen" och innehåller "fromma plattheter". Enligt Greene skulle Gud framför detta föredra "en hädisk rad av Villon"; "jag kan inte låta bli att föreställa mig Gud bläddra i boken och kasta bort den såsom en författare kastar bort en redbar och tråkig skrift om sitt verk." Denna lustighet synes mig mer belysande för Greene än för Green. Julien Green är ofta tröttsam och omständlig i sitt åltande av de egna själskvalen, men på deras realitet tvivlar man inte; Graham Greene verkar vid en jämförelse religiös amatör som ibland tjusas av synd och nåd, men snabbt och obesvärat flaxar vidare till mord och skoj, sprit och fruntimmer.

HERBERT TINGSTEN